

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ ІМЕНІ М. В. ЛИСЕНКА
ВІДДІЛ АСПРАНТУРИ ТА ДОКТОРАТУРИ
КАФЕДРА ДЖАЗУ ТА ПОПУЛЯРНОЇ МУЗИКИ

Методична розробка
спеціального курсу дисципліни
за темою творчого мистецького проєкту

Назва курсу:

**«СПІВОЧИЙ РЕПЕРТУАР ГРУЗИНСЬКОЇ ЕСТРАДИ
КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ:
СТИЛЬОВІ МОДЕЛІ ТА ВИКОНАВСЬКІ ПЕРСОНАЛІЇ»**

Здобувача ступеня

доктора мистецтва

Меладзе Давида Георгійовича

Творчий керівник:

Богдан Зенонович ДАШАК

заслужений діяч мистецтв України,

доктор мистецтва, доцент

Науковий консультант:

Олександр Орестович ВОЙТОВИЧ

кандидат мистецтвознавства, доцент

Львів – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Тема 1. Поняття естради в музикознавстві та інтонаційно-стильові основи грузинського естрадного співу	4
Тема 2. Ціннісні орієнтири грузинської музики в період суспільно-культурних трансформацій.....	7
Тема 3. Стиль і манера відомих вокально-інструментальних ансамблів Грузії: еволюція та традиції виконання.....	11
Тема 4. Персональна концепція Іраклі Чарквіані: інтонаційні та сценічні особливості	15
Тема 5. Художній підхід та виконавська манера Ніно Катамадзе	19
Тема 6. Тематичні напрями та художньо-виражальні риси сучасних грузинських виконавців	23
 ВИСНОВКИ	 27
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 29

ВСТУП

Грузинська естрадна музика кінця ХХ століття посідає помітне місце у сучасному музичному просторі, поєднуючи національні виконавські традиції з елементами популярної музичної культури. Вона вирізняється специфічними інтонаційно-стильовими моделями, жанровими особливостями та тематичними напрямками, створюючи неповторний музичний ландшафт.

У межах навчальної програми студенти ознайомлюються з інтонаційно-стильовими особливостями грузинської естрадної музики, її жанровими моделями та тематичними напрямками. Особлива увага приділяється аналізу індивідуальних художніх концепцій виконавців та їхній ролі у формуванні сучасної музичної сцени.

Мета курсу полягає у формуванні цілісного уявлення про грузинську естраду, розвитку музикознавчої компетентності та аналітичних навичок слухачів, здатності оцінювати індивідуальні та колективні моделі вокального виконання. Особлива увага приділяється вивченню стилю і манери вокально-інструментальних ансамблів Грузії, аналізу індивідуальних художніх концепцій Іраклі Чарквіані та Ніно Катамадзе, а також вокальній моделі сучасних грузинських виконавців з можливістю оцінити тенденції розвитку естрадної сцени.

Курс спрямований на ознайомлення студентів із історичними, стилістичними та інтонаційними основами жанру, видатними виконавцями та сучасними тенденціями розвитку сцени, а також на розвиток критичного мислення й методичного аналізу композицій.

Запропонований підхід дозволяє розглядати грузинську естрадну музику комплексно — з позицій історичного розвитку, стильових особливостей та виконавської інтерпретації.

Тема 1. Поняття естради в музикознавстві та інтонаційно-стильові основи грузинського естрадного співу

Естрадна музика є одним із найпоширеніших та найдинамічніших явищ сучасної музичної культури. В україномовних наукових працях, поняття «естрада», можна констатувати наявністю кількох підходів до його трактування. Дослідники розглядають її як сферу популярної музичної культури, що сформувалася на межі різних художніх традицій. Естрадна музика поєднує елементи академічного вокалу, народного співу, джазу, року та інших музичних стилів. Саме тому вона характеризується високим ступенем стилістичної відкритості та здатністю до постійного оновлення.

Загалом дане поняття розглядається як складний і багатогранний феномен, що поєднує в собі вокальне, інструментальне та сценічне мистецтво. На відміну від академічної музики, естрадне мистецтво зорієнтоване на безпосередній контакт виконавця зі слухачською аудиторією, що зумовлює специфіку його художніх засобів, жанрової системи та виконавських принципів. Водночас естрада не обмежується лише розважальною функцією, а виступає важливим засобом відображення суспільних процесів, культурних змін і духовних орієнтирів певного історичного періоду [4].

Особливий інтерес для музикознавства становить вивчення естрадної музики у контексті національних культур. У різних країнах естрада формувалася під впливом місцевих музичних традицій, що зумовило появу своєрідних національних стильових моделей. У цьому аспекті грузинська естрадна музика є унікальним явищем, оскільки вона органічно поєднує сучасні естрадні форми з давніми традиціями грузинського народного співу.

Пісенна традиція Грузії відзначається одним з найдавніших прикладів поліфонічного співу серед християнського світу. У цілому, їх національна музична культура включає близько п'ятнадцяти різних стилістичних напрямів, які

в грузинському музикознавстві та етномузикознавстві визначають як «музичні діалекти» [7].

Особливістю грузинської народної музики є її вокальна поліфонія, що вирізняється значним багатством традицій. За даними дослідників, формування поліфонічного типу співу в Грузії датують початком IV століття н. е., ще до запровадження християнства на території країни. Грузинська поліфонія характеризується складною системою голосоведіння, виразною інтонаційною структурою та особливими принципами взаємодії голосів. Ці особливості стали основою для формування національного музичного мислення та суттєво вплинули на розвиток сучасної естрадної музики.

Поліфонічний стиль грузинського церковного співу сформувався під безпосереднім впливом народної музики. Незважаючи на численні спільні риси з народними традиціями, у церковних піснеспівах збереглися характерні елементи народного виконавського стилю.

Народний спів у грузинській культурі виконує не лише естетичну, але й соціальну функцію. Він супроводжує різні сфери життя — обрядові дійства, святкові події, трудові процеси та сімейні свята. Саме тому вокальна традиція глибоко укорінена в національній культурі та передається з покоління в покоління. У процесі розвитку естрадної музики ці традиції не втратили своєї актуальності, а навпаки стали важливим джерелом формування нових художніх форм.

Інтонаційна система грузинського співу має низку характерних особливостей. Насамперед це своєрідна ладова організація, що відрізняється від традиційної європейської тонально-гармонічної системи. У грузинській музиці широко використовуються модальні структури, які створюють особливий мелодичний колорит. Важливу роль відіграють також орнаментальні інтонації, мелізматики та характерна вокальна декламаційність, що надає виконанню виразної емоційної насиченості [9].

Однією з ключових інтонаційно-стильових рис грузинського вокального мистецтва є поєднання ліричної виразності з внутрішньою драматичною напруженістю. Грузинський спів часто характеризується широкою мелодичною лінією, глибоким тембровим звучанням і значною емоційною експресією. Важливим компонентом виконавської манери є використання грудного регістру, що надає голосу насиченості та тембрової глибини.

Окрім того, для грузинської вокальної традиції характерне використання специфічних підголосків та імпровізаційних елементів. У багатьох випадках виконавці застосовують мелодичні варіації, що збагачують основну мелодичну лінію та створюють додатковий художній ефект. Ці елементи, що походять із народної музики, активно використовуються і в естрадному співі, формуючи його національну своєрідність [16].

Формування грузинської естрадної музики відбувалося у другій половині ХХ століття, коли традиційні музичні форми почали поєднуватися з новими жанровими моделями популярної музики.

У цей період з'являються вокально-інструментальні ансамблі, які активно експериментують із поєднанням народних інтонацій та сучасних аранжувань. Такий синтез дозволив створити оригінальний стиль, що поєднує національну традицію та сучасні музичні тенденції.

Сучасний грузинський естрадний спів продовжує розвиватися в напрямі поєднання традиції та інновації. Виконавці активно використовують елементи народного мелосу, водночас інтегруючи їх у нові стильові контексти, зокрема джаз, рок або сучасну популярну музику. Завдяки цьому грузинська естрада зберігає свою національну ідентичність, залишаючись водночас відкритою до глобальних музичних процесів.

Таким чином, інтонаційно-стильові основи грузинського естрадного співу сформувалися на перетині народної вокальної традиції та сучасних естрадних форм музичного мистецтва. Саме взаємодія цих чинників зумовила появу

унікального музичного явища, що поєднує глибоку національну основу з сучасними художніми тенденціями.

Тема 2. Ціннісні орієнтири грузинської музики в період суспільно-культурних трансформацій

Розвиток грузинської музики кінця ХХ – початку ХХІ століття відбувався в умовах значних історичних і соціокультурних змін. Політичні трансформації, процеси національного відродження, формування нових культурних орієнтирів і поступова інтеграція до світового культурного простору суттєво вплинули на зміст та художню спрямованість музичного мистецтва. У цьому контексті фольклор постає своєрідним відображенням колективної пам'яті народу, у якому фіксується поступова трансформація суспільної свідомості, еволюція державницьких уявлень та прагнення до свободи й самовизначення. Багато тематичних мотивів сучасної естрадної пісні мають свої витoki у фольклорній традиції, що забезпечує спадковість музичного мислення та збереження національної самобутності.

Історичний шлях грузинського народу позначений тривалими випробуваннями, боротьбою за збереження незалежності та утвердженням власної культурної ідентичності. Упродовж століть нація зазнавала численних зовнішніх впливів і політичного тиску, що суттєво впливало на формування її духовного світу. Ці історичні обставини відбилися у музичній культурі, надаючи їй особливої емоційної глибини та символічного змісту. Відтак пісенна традиція грузинів стала не лише виявом естетичних уподобань, а й своєрідним художнім свідченням історичного досвіду, в якому віддзеркалюється процес формування національного характеру.

Однією з ключових ціннісних категорій, що відображається у грузинській естрадній пісні, є ідея свободи та національної гідності. У музичній творчості ця тема часто постає у символічних образах сили духу, внутрішньої стійкості та

єдності народу. Естрадна пісня в цьому контексті виконує роль своєрідного художнього висловлювання, через яке передається прагнення до свободи, збереження національної культури та історичної пам'яті.

У 1920-х роках, після відносно нетривалого періоду лібералізації, грузинська культура опинилася під впливом жорстких ідеологічних вимог соціалістичного реалізму. Запроваджена естетична модель, з одного боку, стимулювала розвиток так званої «народної» музики у радянському форматі, однак водночас сприяла поступовій втраті автентичних інтонаційних рис, притаманних локальним традиціям [17].

Попри такі обставини, чимало керівників музичних колективів прагнули зберегти у своїй діяльності справжню народну основу. Завдяки цьому грузинська пісенна традиція продовжила функціонувати, хоча й зазнала певних стилістичних трансформацій. У результаті виник феномен своєрідного «стильового вирівнювання», який можна розглядати як форму колективної творчості з потужною інерцією фольклорного мислення, що, однак, із плином часу поступово послаблювалася [3].

У ширшому культурному контексті соціалістичний реалізм у грузинській музичній культурі відобразив складну напругу між національною традицією та офіційною ідеологічною доктриною. Така ситуація фактично спричинила своєрідну культурну травму, пов'язану з необхідністю постійного пристосування митців до змінних політичних орієнтирів.

Зазначені процеси позначилися й на змістовому наповненні народних пісень: у їхній образно-емоційній сфері дедалі виразніше проступали мотиви внутрішнього спротиву, ностальгії за свободою та прагнення до національного самоствердження.

Пожвавлення інтересу до автентичної фольклорної традиції в Грузії припадає на 1980-ті роки. Важливу роль у цьому процесі відіграли дослідники й виконавці Едішер Гараканідзе та Малхаз Еркванідзе. Саме Гараканідзе ініціював своєрідний рух «повернення до витоків», орієнтуючи наукові пошуки на сільське середовище

як простір збереження живої традиції. Упродовж багатьох років він здійснював польові експедиції до віддалених регіонів країни, де збирав цінні матеріали про побут, вірування та музичні практики місцевого населення, а також набував досвіду інтерпретації різноманітних стилів народного співу.

Усвідомлюючи складність збереження так званого первинного фольклору у природному середовищі його існування, дослідник прагнув створити умови для його сценічного відтворення та популяризації. З цією метою у 1980 році в Тбілісі було засновано чоловічий ансамбль «Мтієбі», а згодом, у 1986 році, — жіночий ансамбль «Мзетамзе» [6].

Розвиток цієї тенденції сприяв активному відродженню традиційного грузинського співу, який поступово набув міжнародного визнання. Важливим етапом стало 2001 рік, коли грузинську поліфонію було включено до списку ЮНЕСКО як «Шедевр усної та нематеріальної культурної спадщини людства».

Це рішення спричинило новий імпульс для популяризації національної музичної традиції в самій Грузії. У країні активізувалася підготовка наукових і популярних видань, створення аудіовізуальних матеріалів та спеціалізованих інтернет-ресурсів. Одночасно з'являються нові виконавські колективи, розширюється фестивальний рух, що сприяє подальшому утвердженню та поширенню традицій грузинського народного співу [18].

Поряд із темою свободи важливе місце у тематичному спектрі грузинської естрадної музики займають родинні та морально-етичні цінності. У традиційній грузинській культурі особлива увага приділяється повазі до старших, збереженню сімейних традицій та вихованню моральної відповідальності. Ці мотиви знаходять відображення і в сучасній естрадній пісні, де образ родини часто постає як символ духовної опори людини. Через пісенні тексти підкреслюється важливість взаємної підтримки, вірності традиціям і збереження культурної спадщини.

Значне місце у системі ціннісних орієнтирів займає також тема людської гідності та моральної відповідальності. У багатьох творах підкреслюється необхідність збереження внутрішньої цілісності особистості, здатності

протистояти життєвим труднощам і залишатися вірним власним переконанням. Подібні мотиви мають не лише художній, але й виховний характер, адже музика виступає важливим засобом формування етичних уявлень у суспільстві.

Окреме місце у грузинській естрадній пісенній традиції посідає тема любові, яка розглядається не тільки як індивідуальне почуття, але й як універсальна духовна цінність. Ліричні мотиви мають глибоке коріння у народній пісенній культурі Грузії, де образ любові пов'язується з уявленнями про гармонію, красу та внутрішнє благородство людини. У сучасній естрадній музиці ця тема отримує нові форми художнього вираження, поєднуючи традиційний ліризм із сучасними стилістичними засобами музичної мови.

Ціннісні орієнтири грузинської естрадної музики можна розглядати також у ширшому культурному контексті, порівнюючи їх із аналогічними процесами в інших національних культурах. Зокрема, певні паралелі простежуються між грузинською та українською музичною традицією. Для обох культур характерним є глибокий зв'язок музичного мистецтва з історичною долею народу та прагненням до збереження національної самобутності. Як у грузинській, так і в українській пісенній культурі важливе місце займають теми свободи, любові до рідної землі, поваги до родини та духовної єдності народу.

Подібність системних цінностей зумовлена не лише історичними обставинами, але й особливостями народної музичної традиції. І грузинський, і український фольклор відзначаються високим рівнем емоційної виразності, глибоким ліризмом та значною роллю багатоголосся.

Ці риси значною мірою вплинули на формування сучасної естрадної музики, яка продовжує розвиватися на основі національних інтонаційних моделей і тематичних мотивів.

У період суспільно-культурних трансформацій естрадна пісня стала одним із найбільш доступних і популярних жанрів музичного мистецтва. Її широка аудиторія сприяє тому, що саме через естрадну музику значною мірою

формується культурні уявлення сучасного суспільства. Пісенні тексти та музична образність відображають актуальні соціальні проблеми, водночас зберігаючи традиційні духовні цінності.

Важливою особливістю грузинської естрадної культури є здатність поєднувати традиційні національні елементи з новими художніми тенденціями. Сучасні композитори та виконавці активно використовують інтонаційні та ритмічні моделі народної музики, поєднуючи їх із елементами сучасних музичних стилів. Такий синтез сприяє формуванню своєрідної музичної мови, яка зберігає національний колорит і водночас відповідає вимогам сучасного музичного простору.

Таким чином, ціннісні орієнтири грузинської естрадної музики формуються на основі поєднання традиційної культурної спадщини та нових соціокультурних реалій. Теми свободи, родинних цінностей, людської гідності та любові становлять важливу складову художнього змісту пісенної творчості та відображають духовні пріоритети грузинського суспільства. Саме через естрадну пісню ці цінності отримують широке поширення, формуючи культурний простір сучасної Грузії та забезпечуючи спадковість музичної традиції.

Тема 3. Стил ь і манера відомих вокально-інструментальних ансамблів Грузії: еволюція та традиції виконання

Вокально-інструментальні ансамблі Грузії кінця ХХ століття стали важливим явищем естрадної музики, поєднуючи традиційну грузинську поліфонію та сучасні музичні тенденції. Ці колективи не лише розширювали рамки естрадного виконання, а й пропагували національні музичні традиції, адаптуючи їх до сучасного сценічного контексту. Завдяки такому синтезу музики народного

походження та естрадних інструментальних практик, ВІА перетворилися на носії культурної ідентичності, здатні донести автентичний мелос грузинського народу до широкої аудиторії, як на національному, так і на міжнародному рівні.

Слід зазначити, що під аббревіатурою ВІА у другій половині ХХ століття зазвичай розуміли естрадні колективи з різноманітним інструментальним та вокальним складом.

Серед найвідоміших грузинських колективів, які здобули широку популярність завдяки своїм пісням, особливо виділяється вокально-інструментальний ансамбль «Орера».

Ансамбль заснований 1961 року при Тбіліській філармонії, відзначався унікальним поєднанням національної грузинської поліфонії та популярної естрадної музики. Назва колективу походить від автентичного грузинського слова, часто присутнього в приспіві народних пісень. Музиканти активно гастролювали десятками країн світу, виконуючи композиції різними мовами, проте їх стиль завжди зберігав грузинське музичне забарвлення, апелюючи до традицій багатоголосся [12].

Репертуар колективу включав композиції на кшталт «Тбіліська серенада» та «Про Тбілісі», де п'ять чоловічих голосів у супроводі гітар формують серенадну ліричну атмосферу з національними елементами – тембровим багатством, ладовою будовою та поліфонією. Вокалісти розділяються на два-три голоси, залучають підголоски, а також використовують поліфонічний розвиток, що відображає грузинські народні традиції.

Мелодико-гармонійна структура композицій «Орери» відрізняється поступеним рухом голосів, який апелює до пентатонічної основи народної музики. Відкриті квартали та квінти забезпечують дзвінкість та прозорість звучання, а імпровізаційність дозволяє виконавцям варіювати мелодичні прикраси, темп та інтонаційні ходи. До прикладу, у композиції «Тбіліська серенада» простежується значна свобода мелодичного розвитку: незважаючи на належність твору до жанру серенади та поп-стилістики, кожне виконання набуває власних індивідуальних

рис імпровізації. Зокрема, у будь-якій вокальній партії виконавець може варіювати інтонаційні ходи, змінювати мелодичні прикраси або ж свідомо опускати їх, а також прискорювати чи уповільнювати темп, створюючи унікальну інтерпретацію кожного виконання.

Ритміка ансамблю відображає народну практику: нерівномірні метри (5/8, 7/8, 3/8) та гнучкий темп. Хоча колектив орієнтувався на естрадного слухача, він умів адаптувати свій репертуар до формату поп-виконання, при цьому вокал часто наділявся особливою експресією. У цьому контексті композиція «*Про Тбілісі*» виглядає досить стримано, проте внутрішня динаміка конкретної інтерпретації залишається яскраво відчутною [1].

Колектив «Орера» доволі часто відходив від традиційної схеми побудови естрадних пісень, де мелодія належить солісту, а бек-вокал виконує лише гармонічну підтримку. Музиканти застосовували так звану «рухому поліфонію», коли супровід стає повноцінною самостійною партією – з антифонними «перегукуваннями» з солістом, варіаціями мелодики та ритміки, а подекуди навіть вступає у певне музичне «змагання» з провідним голосом.

У піснях ансамблю чітко простежується триголосна структура, яка зберігається навіть за участі більшої кількості виконавців. Так, у серенаді «*Про Тбілісі*» помітна опора на бас (бурдон), середній і верхній голоси, що формує гармонійний баланс. Особливістю стилю «Орери» є прихильність до гармонізації традиційного грузинського фольклору, на відміну від терцієвих патернів популярної радянської естради. Це підкреслює унікальність ансамблю, який не лише пропагував національну ідентичність, а й активно відстоював її в музичному та культурному просторі.

Антифонність у «Орери» проявляється як у глобальних, так і в дрібних елементах композицій: соліст формує фразу, а хор відповідає не лише повтором, а власними інтонаціями та ритмічними формулами. Усі учасники колективу рівноправні, що символізує єдність та спільність, характерну для грузинських хорів. Приклади композицій, де чітко проявляється поліфонія та національна

тембровість, – «Суліко» [14] та «Тбілісо» [15], де використані бурдонні басы, кварт-квінтові співзвуччя та імпровізаційні перегуки, що повторюють сільські хорові традиції у сучасній обробці.

Колектив «Іверія», сформований наприкінці 1960-х років, досяг піку популярності у 1970-х. Художній керівник Олександр Басиля поєднував обробки народних пісень з мюзиклами та кіно, залучаючи численних відомих солістів.

На відміну від камерної поліфонії «Орери», стиль «Іверії» вирізняється театралізованим та масивним хоровим співом. Вокал ансамблю нагадує сценічний хор: соліст постає головним драматичним персонажем, а хор відповідає масивними «репліками», створюючи ефект колективної хвилі. Вокальна палітра включає широкий діапазон чоловічих і жіночих голосів, коли чоловічі басы-бурдон поєднувалися з високими регістрами інших чоловічих голосів, зокрема першими тенорами та фальцетними партіями. Характерною є також техніка «надривного крещендо», притаманна окремим сільським традиціям [11].

Завдяки цій специфіці музичної мови, вокальний стиль ВІА «Іверія» наближався до мюзиклу та сучасної рок-опери, що забезпечувало ансамблю помітне місце на естрадній сцені кінця ХХ століття.

Репертуар «Іверії» включав композиції з чіткою театралізованою ритмікою та народними нерівними розмірами. Гармонія заснована на квінтово-квартових блоках із «масивними» акордовими структурами. Вокал поєднував академічні, естрадні та народні елементи, що робило виконання багат шаровим та емоційно насиченим. Приклади таких композицій: «Арагві», рок-опера «Вісім любовей», «Мелодії Верії». Стиль «Іверії» можна охарактеризувати як ансамбль-театр, де вокал розгортається як драма, з кульмінаціями та масовою хоровою драматургією.

Всі учасники, включаючи солістів, функціонують рівноправно, а їхні голоси створюють масштабний хоровий ефект із драматичною експресією.

Порівнюючи «Ореру» та «Іверію», можна відзначити принципові відмінності. «Орера» – камерний ансамбль-діалог, де голоси ведуть «розмову», зберігаючи джазову імпровізаційність та інтонаційні прикраси. Їхнє багатоголосся

обмежене 3–4 партіями з рівноправними голосами, підголосками та перегуками, а соліст виступає як рівноправний партнер ансамблю. У «Іверії» вокал масивний і театралізований: соліст – головний драматичний герой, а хор відповідає масивними репліками. Гармонія ґрунтується на квінтово-квартових блоках, ритміка чітка та сценічно підкреслена, а виконання відзначається драматургічною насиченістю.

Обидва ансамблі зберігали характерні риси грузинського співу: поліфонічність та рівноправність голосів, використання бурдону та підголосків, імпровізацію, нерівномірну метроритміку та поєднання автентичної поліфонії з сучасними стилями. Паралелі з українським фольклором свідчать про схожі прийоми: імпровізацію, нерівні розміри, мелодизм, бурдонне дублювання, використання вигуків і коротких повторів.

Таким чином, ВІА кінця ХХ століття стали мостом між традиційним грузинським багатоголоссям і сучасною естрадою. «Орера» перенесли камерну поліфонію у джазовий контекст, а «Іверія» масштабували народні традиції до театралізованого хорового звучання. Обидва ансамблі зберігали національну ідентичність, збагачуючи естрадну практику автентичними грузинськими вокальними прийомами та інноваційними музичними рішеннями, створюючи неповторну виконавську стилістику та впізнаваність.

Тема 4. Персональна концепція Іраклі Чарквіані: інтонаційні та сценічні особливості

Серед численної когорти грузинських виконавців, які забезпечили спадкоємність естрадного мистецтва на межі століть, особливе місце посідає *Іраклі Чарквіані* (Irakli Charkviani, 1961–2006) — музикант, співак і поет, відомий під сценічним псевдонімом «Король» (The King).

Іраклі Чарквіані належить до тих митців, які визначили новий етап розвитку грузинської естрадної музики наприкінці ХХ століття. Його творчість стала своєрідним синтезом національної вокальної традиції та сучасних музичних практик, що формувалися під впливом глобалізації музичної культури. У контексті еволюції грузинського естрадного виконавства Чарквіані виступає як автор власної індивідуально-стильової концепції, у якій поєдналися інтонаційні моделі традиційного грузинського співу, поетична символіка текстів та нові сценічні форми музичного вираження.

Початок творчої діяльності Іраклі Чарквіані припадає на 1970-ті роки, однак справжній мистецький прорив відбувся на початку 1990-х років, коли він активно заявив про себе як сольний виконавець, а також як учасник низки альтернативних музично-мистецьких проєктів. У цей період Чарквіані став одним із засновників творчого об'єднання «Реактивний клуб», яке згодом отримало назву «Орден поетів». Діяльність цього мистецького середовища, що свідомо протиставляло себе усталеним естетичним нормам і культурним кліше, стала своєрідним революційним явищем у мистецькому житті Грузії та сприяла формуванню нових художніх орієнтирів у національній культурі [8].

Творчість Чарквіані сформувалася у період значних суспільних і культурних трансформацій, коли грузинська музична культура активно переосмислювала власну традицію та водночас інтегрувалася у світовий мистецький простір. Сам він підкреслював, що не прагнув підпорядковувати власну творчість законам масової культури чи матеріалістичним орієнтирам, натомість віддаючи перевагу ідеї внутрішньої свободи та художньої естетики [5].

Ексцентричний сценічний образ і поетична творчість Іраклі Чарквіані у поєднанні з елементами альтернативного року, електронної музики та хіп-хопу справили відчутний вплив на формування грузинської альтернативної музичної сцени 1990-х років. Такий жанровий синтез в його творчості виступає не просто механічним поєднанням різних стилів, а своєрідним художнім прийомом створення особливого звукового простору, у якому традиційні музичні засоби

трансформуються і формують новий тип слухацького сприйняття. Важливою складовою цієї концепції є й виразна літературна основа його творчості: поетичні тексти, символічні образи та ритмічні повтори утворюють своєрідний художній простір на межі музики й поезії. Значним етапом у творчій біографії митця став альбом «*Apran*» («*Tu bozhevolicsh*») (1997), а згодом і сингл «*Sakartvelo*» («*Грузія*») (1999), які принесли йому широку популярність і зробили культовою постаттю для багатьох представників грузинської молоді. Паралельно з музичною діяльністю Чарквіані активно займався літературною творчістю: його поезії та оповідання публікувалися у періодичних виданнях. Упродовж 2000-х років митець створив низку важливих музичних альбомів, виступаючи під сценічним псевдонімом «*Мепе*» («*Король*»).

Після смерті виконавця інтерес до його літературної спадщини не лише не зменшився, а навпаки — продовжує зростати. Особливу увагу привертає його автобіографічний роман «*Спокійне плавання*», який здобув широку популярність і став одним із бестселерів у Грузії. Поетична творчість митця також отримала міжнародне визнання: його вірші були включені до низки антологій, зокрема до видання Антології грузинської поезії (6 поетів), опублікованого у Великій Британії видавництвом Arc Publications у 2016 році; Антологія грузинської поезії крізь віки: *Ich aber will dem Kaukasos zu...* - виданої у Німеччині видавництвом Pop Verlag у 2015 році [8].

Однією з найхарактерніших рис його творчої концепції є синтез традиційного грузинського мелосу із сучасними музичними засобами. У мелодичній структурі композицій Чарквіані простежуються інтонаційні формули, що походять із давніх грузинських пісенних традицій. Ці інтонації вирізняються специфічною ладовою організацією, схильністю до секундових співвідношень та характерною емоційною напруженістю.

Важливу роль у формуванні індивідуального стилю митця відіграє вокальна манера виконання. На відміну від академічної вокальної традиції, яка орієнтується на ідеальну чистоту звукоутворення, вокал Чарквіані характеризується

підкресленою експресивністю та інтонаційною свободою. У його співі відчувається особлива емоційна напруга, що передається через темброву насиченість голосу, варіативність динамічних відтінків і використання інтонаційних відхилень, які посилюють драматизм музичного висловлювання.

Серед усієї творчості митця особливе місце посідає пісня «*Menatreba*» (*Я сумую*) [10], що вирізняється глибиною емоційного впливу. У цій композиції виконавець зберігає характерну для себе манеру: низький, насичений, «густий» голос із легкою хрипотою. Інтерпретація вирізняється певною холодністю та відстороненістю, що контрастує з основним змістом твору, створюючи оригінальний ефект внутрішньої прохолоди та напруженості. Водночас, у тонких інтонаційних нюансах простежується прихована емоційна напруга, яку уважний слухач відчуває поза прямим змістом тексту.

Інтонаційна структура його музики нерідко характеризується використанням повторюваних мелодичних формул, які поступово трансформуються протягом композиції. Така побудова надає музиці медитативного характеру, оскільки слухач поступово занурюється у звуковий простір, де кожна інтонаційна деталь набуває особливої ваги. Подібний підхід є типовим для сучасних музичних стилів, що поєднують елементи рок-музики, електронної музики та авторської пісні.

Не менш важливим компонентом індивідуально-стильової концепції Чарквіані є його сценічна естетика. На сцені він створював образ митця-філософа, для якого музика виступає засобом внутрішнього самовираження. Його сценічна поведінка характеризувалася стриманістю та зосередженістю, що підсилювало загальне емоційне враження від виконання. Відсутність надмірної сценічної ефектності сприяла концентрації уваги слухачів на змісті музики та текстів.

Тексти пісень Чарквіані також відіграють важливу роль у формуванні його художнього стилю. Вони часто мають символічний і філософський характер, порушують теми самотності, духовного пошуку, любові та внутрішнього конфлікту людини.

Значення творчості Чарквіані для грузинської естрадної музики полягає в тому, що він сформував новий тип авторського музиканта, який поєднує функції композитора, поета та виконавця. Такий підхід сприяв розширенню художніх можливостей естрадної музики та відкрив нові перспективи для розвитку індивідуального стилю в межах національної музичної культури.

Отже, індивідуально-стильова концепція Іраклі Чарквіані характеризується складним поєднанням інтонаційних традицій грузинського співу, сучасних музичних засобів та глибокого філософського змісту. Його творчість демонструє можливість органічного синтезу національної музичної спадщини з новітніми формами музичного мислення. Саме тому Чарквіані посідає важливе місце в історії грузинської естради, виступаючи одним із найяскравіших представників її модерного етапу розвитку.

Тема 5. Художній підхід та виконавська манера Ніно Катамадзе

Ніно Катамадзе належить до числа визначних представниць сучасної грузинської естради, чия творчість відзначається унікальним поєднанням емоційної виразності, технічної досконалості вокалу та здатності інтегрувати національну музичну традицію у сучасний музичний контекст. Мисткиня має різносторонні музичні інтереси, активно експериментує не лише зі своїм голосом, а й із звучанням старовинних народних грузинських інструментів, що дозволяє їй створювати унікальні темброві та інтонаційні палітри. Такі експерименти часто поєднуються з діяльністю її ансамблю *Insight*, із яким Катамадзе розвиває різні музичні проекти, а також із спільними колабораціями з іншими грузинськими та українськими виконавцями, що відкриває можливості для синтезу різних музичних традицій та стилів.

Від самого початку своєї творчості Н. Катамадзе активно брала участь у різноманітних музичних проєктах та фестивалях, що дозволило їй здобути першу

популярність та впізнаваність. Цей період став початком її великого музичного прориву, коли розпочалася плідна співпраця з ансамблем Insight. Будучи учасницею гурту, вона швидко набула широкого визнання, а згодом її талант привернув увагу слухачів у багатьох зарубіжних країнах. Одним із ключових етапів стала композиція «*Olei*», яка здобула справжній успіх і звучала в ефірі численних радіостанцій, включно з українськими, закріпивши за нею статус провідної виконавиці сучасної грузинської естради [2].

Вокально-естрадна мова Катамадзе вирізняється широким динамічним діапазоном, насиченістю тембру та здатністю передавати тонкі емоційні відтінки через інтонаційні варіації. Її спів включає елементи імпровізації, що проявляються у вільному варіюванні мелодичних ліній, раптових модуляціях, глісандо та мелізмах, а також у використанні фонетичних вокалізацій, які позбавлені прямого лексичного значення, проте несуть значну смислову та емоційну навантаженість. Завдяки цьому вокал Катамадзе набуває «живої» якості, здатної реагувати на музичний супровід та зміну емоційної атмосфери під час виконання. Така техніка дозволяє передавати широкий спектр емоцій: від глибокої ніжності та суму до драматичної напруги і психологічної експресії, формуючи багатошаровий та динамічний музичний образ.

Особливо важливим елементом її вокальної практики є синтез традиційної грузинської мелодики з сучасними музичними формами, зокрема джазом та елементами world music. Цей синтез не лише зберігає національні інтонаційні коди, але й трансформує їх у сучасну вокально-естрадную мову, що дозволяє слухачам відчувати зв'язок із музичною культурою Грузії та водночас сприймати композиції як сучасне мистецтво, відкритий до міжнародного контексту. У багатьох композиціях спостерігається так звана «емоційна пульсація» народної музики, яка в поєднанні з джазовою імпровізацією формує ефект багатошаровості та глибини звучання.

Дискографія Ніно Катамадзе охоплює низку знакових студійних альбомів, які стали важливими подіями у сфері сучасного грузинського джазу та естради.

Серед них виділяються «Ordinary Day» (2003) та «Nino Katamadze & Insight» (2004). За свою діяльність у музичній сфері співачка презентувала шість студійних збірок, кожна з яких здобула значний успіх серед слухачів та критиків. Загалом ці альбоми мають кольорові назви, що символізують певні емоційні та образні асоціації Катамадзе. Першими вийшли «Black» і «White» (2006), які, за словами виконавиці, відображають її сприйняття світу: чорний нагадує сидіння у темній кімнаті в очікуванні промінчика світла, а білий символізує прозору воду, що ллється. У 2008 році з'явився альбом «Blue», а згодом — «Red» (2010) та «Green» (2011), завершивши серію кольорових збірок випуском «Yellow» у 2016 році.

Окрім студійних записів, творчість співачки представлена у відеоформаті. Значне місце займають концертні DVD-записи «...Start New Peaceful Day...» (2005) та «Red Line» (2011), які передають неповторну атмосферу сценічної експресії виконавиці, демонструючи її вокальну техніку та сценічну пластику [2].

Сценічна манера Катамадзе характеризується високою емоційною відкритістю та здатністю до безпосереднього контакту з аудиторією. Вона активно використовує сценічні пози, жести та міміку, синхронізуючи їх із музичною динамікою, що підсилює емоційний ефект композицій. У її виступах музика та сценічна дія стають єдиним художнім простором, де вокал, інструментальні партії та сценічні рухи взаємодіють, створюючи цілісну аудіовізуальну картину. Особливу роль у формуванні цього ефекту відіграє ансамбль Insight. Музичні партії ансамблю не лише супроводжують вокал, але й активно реагують на імпровізаційні рішення співачки, створюючи інтерактивний музичний простір, де виконання постійно трансформується залежно від настрою композиції та взаємодії між музикантами.

Інтонаційна пластика Катамадзе відзначається органічною інтеграцією елементів грузинської народної музики. Характерні «плачевні» інтонації, мелізматичні структури та ритмічна свобода створюють відчуття культурної автентичності. Проте, на відміну від суто народного виконання, у творчості

Катамадзе ці елементи трансформуються через сучасну інтонаційно-естрадну призму, що дозволяє зберегти національні ознаки і водночас вписати їх у сучасну музичну практику.

У творчості Катамадзе важливе значення має також відчуття внутрішньої напруги та психологічної динаміки у вокальних лініях. Навіть у композиціях із спокійним темпом та відносно ліричним характером голос співачки здатний передавати приховану емоційну напругу, яку слухач «читає» через мінімальні інтонаційні відтінки. Це дозволяє створювати ефект багат шарового сприйняття, де музичний твір має як поверхневий емоційний шар, так і глибший, психологічно насичений рівень.

Творчість Катамадзе також вирізняється здатністю до імпровізаційної взаємодії з музичними партнерами та ансамблем. Її імпровізаційні прийоми органічно включаються в ансамблеве звучання, де кожен музичний інструмент стає співтворцем емоційного простору композиції. Наприклад, під час окремих виступів Н. Катамадзе демонструвала особливу експериментальність у підходах до звучання. Так, вона використовувала металеву спіральну конструкцію, яка створювала оригінальні тембри, а також акомпанувала собі на бубні, маракасах або варгані. Такі інструментальні рішення не лише підкреслюють її індивідуальний музичний стиль, а й свідчать про тяжіння до синтетичного та театралізованого звучання, що створює у виступі додатковий шар виразності та драматургії.

На думку самої виконавиці: «Імпровізація — це частина психіки, форма вільного життя, живе спілкування з музикантами. Енергія, що народжується у процесі, перетворюється на безмежний океан» [13].

Попри те, що манера виконавиці поєднує різні стилі та музичні напрямки, у її творчості домінує джазове начало, яке базується на принципах артистичного самовираження. Яскравий сценічний образ, експресивна подача та свобода імпровізації є характерними рисами її мистецтва, які споріднюють його з

афроамериканською джазовою традицією, для якої притаманні емоційність, внутрішня драматургія та тонке балансування між спонтанністю й структурою.

Джаз, подібно до творчості Катамадзе, у своїй сутності є мистецтвом вільного балансування, або свінгу. Саме таке балансування формує «свінгову формулу», що визначає не лише музичну природу джазу, а й його естетичну сутність, створюючи фундамент для органічного поєднання імпровізаційної свободи та художньої структурності у виконанні Катамадзе.

Завдяки поєднанню національної автентичності, імпровізаційних прийомів та сучасного сценічного мислення, Катамадзе займає виняткове місце в сучасній грузинській естраді. Її музика демонструє, як національні традиції можуть ефективно поєднуватися з інноваційними практиками, формуючи унікальний емоційний та культурний продукт. Художня концепція та виконавська манера Катамадзе дозволяють її творчості резонувати як на національному рівні, так і у міжнародному музичному контексті, закріплюючи за нею статус однієї з ключових фігур сучасної грузинської вокальної культури та показуючи можливості розвитку естрадної музики у рамках синтезу традиції та сучасності.

Тема 6. Тематичні напрями та художньо-виражальні риси сучасних грузинських виконавців

Сучасна грузинська музична культура демонструє активний розвиток нових виконавських практик, у яких поєднуються традиційні національні музичні елементи, актуальна соціальна проблематика та різноманітні стилістичні впливи світової популярної музики. На відміну від естрадних ансамблів радянського періоду, сучасні грузинські колективи формують власні художні моделі, що ґрунтуються на свободі творчого висловлення, актуалізації суспільних тем та активній взаємодії з глобальними музичними тенденціями.

Аналіз творчості сучасних грузинських виконавців дозволяє виокремити кілька провідних тематичних напрямів, які визначають зміст їхніх композицій та формують специфіку виконавського стилю.

Соціально-політична тематика та ідея національної свободи

Однією з найважливіших тем сучасної грузинської музики є проблема свободи, боротьби за незалежність та осмислення суспільно-політичних процесів. Ця тенденція має глибоке історичне коріння і є продовженням культурної традиції, у якій мистецтво виконує роль суспільного голосу.

Прикладом такої творчої позиції є дует *Eko & Vinda Folio*, заснований у 2012 році. Уже їхня перша композиція *Sistema Unda Daingres* («Система має бути зруйнована») продемонструвала чітку соціально-політичну спрямованість творчості. У подальших роботах, зокрема в альбомах *Therapy* та *Tavshekaveba*, музиканти звертаються до проблем ідентичності поколінь, соціальної несправедливості та політичної напруги в суспільстві.

Подібну спрямованість має й творчість панк-метал-проекту *Quemmekh*, у музиці якого виразно відчуваються протестні настрої сучасної грузинської молоді. Використання елементів панку, металу та індустріальної музики створює емоційно напружене звучання, що підсилює соціальний меседж композицій.

Урбаністична тематика та культура сучасного міста

Іншим важливим напрямом є відображення міського життя та проблем сучасної молоді. Урбаністична тематика часто поєднується з елементами альтернативної культури, хіп-хопу або електронної музики.

Характерним прикладом є експериментальний хіп-хоп дует *KayaKata*, створений у 2017 році. У своїх текстах музиканти звертаються до тем міської субкультури, соціальних трансформацій та психологічних травм, пов'язаних із війнами та економічними кризами. Особливою ознакою гурту є еkleктичність музичного звучання та активне використання урбаністичного сленгу, що відображає специфіку сучасної міської культури. Участь музикантів у протестних рухах проти поліцейського насильства в Тбілісі стала поштовхом до створення

альбому *Sadaa*, який був відзначений номінацією «Європейський незалежний альбом року». Хоча цей колектив складно віднести до класичних зразків естрадної культури, його популярність серед слухачів засвідчує актуальність тематики, до якої звертаються музиканти у своїй творчості. Саме соціальна проблематика, урбаністичний контекст та відверта форма висловлювання роблять їхні композиції близькими для сучасної грузинської аудиторії.

Духовно-філософські та культурно-традиційні мотиви

Поряд із протестною тематикою важливе місце в сучасній грузинській музиці займають духовні та культурно-традиційні мотиви. Вони відображають національну ментальність, фольклорну спадщину та філософію грузинської культури.

Музичний проєкт *TAMADA* демонструє цікаву модель поєднання традиції та сучасності. У своїй творчості виконавець використовує народні інтонації та стилізацію під традиційні грузинські тости, поєднуючи їх із електронними ритмами. Такий синтез створює своєрідну музичну форму, де фольклорні образи інтегруються у сучасний культурний контекст.

Особливу роль у популяризації традиційного співу відіграє також *Лела Татараїдзе*, відома виконавиця народних пісень регіону Тушеті, а також засновниця чоловічого і жіночого ансамблів «Тушеті». Творча діяльність співачки поєднана із сценічною, педагогічною та культурно-просвітницькою роботою, що сприяє збереженню національної музичної спадщини. Її пісні відзначаються глибоким патріотичним змістом, емоційною щирістю та виразною любов'ю до рідного краю, що робить їх важливим елементом сучасного культурного простору Грузії.

Стильовий синтез та експериментальні музичні моделі

Характерною рисою сучасної грузинської музичної сцени є активний стильовий синтез, що поєднує різні музичні традиції та жанри.

Яскравим прикладом такого підходу є ансамбль *333 (33A)* під керівництвом Ніаза Діасамідзе. У творчості колективу поєднуються грузинський та

французький фольклор, поп-музика, реггі, рок і міська музична традиція Тбілісі. Подібна багатостильова модель створює унікальний художній простір, у якому національна традиція взаємодіє з сучасними музичними формами.

Схожі процеси можна спостерігати у творчості гурту *Bedford Falls*, який працює у стилях інді-рок та дрім-поп. Їхня музика поєднує меланхолійну атмосферу з експериментальними звуковими текстурами та демонструє вплив альтернативної західної музики.

Молодіжні альтернативні течії

Важливою складовою сучасної музичної сцени є розвиток альтернативних жанрів, зокрема постпанку та альтернативного року. Прикладом є гурт *SKAZZ*, створений у 2021 році. Його творчість поєднує ностальгійні риси постпанку з сучасним звучанням та соціальною проблематикою. Останній альбом «*Істерика*» зосереджений на осмисленні часу та подій, що залишають незмінний слід у суспільстві. Подібні колективи відображають культурні настрої нового покоління, яке шукає власні форми самовираження у музиці.

Роль хорового мистецтва у сучасному музичному просторі

Окреме місце у музичному житті Грузії займає академічна хорова традиція. Відомим прикладом є *Gori Women's Choir* (Горійський жіночий камерний хор), створений у 1970 році. Репертуар колективу охоплює твори різних епох, проте особливе місце займає музика грузинських композиторів. У ХХІ столітті хор здобув міжнародну популярність завдяки співпраці з британською співачкою грузинського походження Кеті Мелуа.

Таким чином, сучасна грузинська музична культура характеризується поєднанням кількох провідних тенденцій:

- активним зверненням до соціально-політичної проблематики;
- відображенням урбаністичних процесів та молодіжної культури;
- збереженням і переосмисленням традиційної музичної спадщини;
- розвитком експериментальних стильових синтезів;

- активною взаємодією з міжнародним музичним простором.

Усе це формує багатогранний музичний ландшафт сучасної Грузії, де кожен виконавець або колектив створює власну індивідуальну стильову модель, поєднуючи національну традицію з актуальними культурними тенденціями.

ВИСНОВКИ

Спеціальний курс «Співочий репертуар грузинської естради кінця ХХ століття: стильові моделі та виконавські персоналії» спрямований на поглиблення знань студентів у сфері сучасної музичної культури та розширення їхнього уявлення про різноманіття стильових напрямів естрадного мистецтва. Зміст курсу охоплює ключові аспекти становлення і розвитку грузинської естрадної музики, аналізує її жанрові трансформації та знайомить із творчістю яскравих представників музичної сцени, що формують її сучасний художній образ.

Аналіз грузинської естради кінця ХХ століття показує, що її характерною рисою є синтез національних музичних традицій із сучасними жанровими тенденціями, включаючи поп-, рок- і джазові впливи. Важливу роль у формуванні її художнього образу відіграють індивідуально-стильові концепції виконавців, вокально-інструментальні ансамблі та тематична різноманітність репертуару. Це дозволяє розглядати грузинську естраду як самобутнє явище сучасної музичної культури.

У процесі вивчення дисципліни студенти ознайомлюються з історичними передумовами становлення сучасної грузинської естрадної музики, основними етапами її розвитку, а також із творчими здобутками відомих виконавців та музичних колективів. Значна увага приділяється аналізу індивідуально-стильових особливостей виконавців, їх вокальної манери, музичної мови та сценічної інтерпретації.

У результаті опанування курсу студенти:

- отримують системні знання про розвиток сучасної грузинської естрадної музики та її місце у світовому культурному просторі;
- знайомляться з творчістю провідних грузинських виконавців та музичних колективів;
- формують навички музикознавчого аналізу естрадних творів і виконавських інтерпретацій;
- розвивають здатність визначати стильові особливості сучасної популярної музики та її взаємозв'язок із національними традиціями;
- удосконалюють навички слухацького аналізу, критичного осмислення музичного матеріалу та формування власних естетичних оцінок.

Таким чином, спеціальний курс має важливе значення для професійної підготовки студентів музичних спеціальностей, оскільки сприяє поглибленню їхніх теоретичних знань, формуванню естетичного сприйняття сучасної музики та розвитку практичних навичок аналізу естрадного виконавства. Запропонований курс може бути ефективно використаний у системі музично-педагогічної освіти як складова підготовки майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ВИА "Орэра" „თბილისური სერენადა“ (*tbilisuri serenada*). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j220KQqP5I&list=RDEMRU8P7vFldwOTjflT7WkN1w&index=14>
2. Виткалов С. «Art jazz cooperation» як форма відродження традицій джазового виконавства: культурно-мистецький аспект. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія. Вип. 7.* Маріуполь: Друкарня «Новий світ», 2014. С. 60–65.
3. Габісонія Т. Авторські компетенції усної традиції в грузинській етнічній музиці. *Етномузика*, 2019, № 15. С. 113-127.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/etmuz_2019_15_7
4. Дружинець М. І. Культурно-історичні прогресії напрямів естрадно-музичного мистецтва. *Студії молодих учених*. 2019. С. 246-252.
5. Какабадзе І. Іраклій Чарквіані проти ПОМО – ПОСТМОДЕРНИЙ БУРЖУАЗНИЙ МАТЕРІАЛІЗМ. 21.12.2010.
URL: <https://shc.stanford.edu/arcade/interventions/irakli-charkviani-against-pomo-postmodern-bourgeois-materialism>
6. Bithell C. Georgian Polyphony and its Journeys from National Revival to Global Heritage. In *The Oxford Handbook of Music Revival*. New York: Oxford University Press, 2014. P. 573-597
7. Garaqanidze E. *Thoughts on performance/interpretation/presentation of Georgian folk songs*) Magazine “*Sabchota Khelovneba*”, 1985, № 1. P. 72–83.

8. Georgian National Book Center.
URL: <http://book.gov.ge/en/author/charkviani-irakli/28>
9. Gogotishvili V. On the polyphonous Gurian song (პოლიფონიური გურული სიმღერის სხასხებლობა). *Kartuli musikis polifoniis sakitkhebi*. 1988. P. 77-99.
10. Irakli Carkviani – Menatreba.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=B0jTcDrvYco&list=PPSV> .
11. IVERIA (ზვიკვთა ქორწილი)
URL: https://www.youtube.com/watch?v=-oeBFhMMj3w&list=PLFLHJMzmZ_Rez747I5d0O6QIFaF8-oHU2&index=9
12. Kokhreidze M. რობერტ ბარძიმაშვილის «ორერა» (რუს.) *PERSONA GRATA*. 2020.11.16.
13. Mazierska E. Polish Estrada Music: Organisation, Stars and Representation. Routledge, 2023.
14. Orera — Suliko (2006).
URL: https://www.youtube.com/watch?v=yLyYDIzp5Z0&list=RDyLyYDIzp5Z0&start_radio=1
15. ORERA TBILISO. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8De9k_EVUFc
16. Paliashvili Z. „სვანური ხალხური სიმღერები“ (*Svanuri khalkhuri simgherebi*, «Сванські народні пісні») Tbilisi, 1925.
17. Sonevytsky M. “Musical Evolution and the Other: From State-Sponsored Musical Evolutionism in the USSR to Post-Soviet Crimean Tatar Indigenous Music.” *Ethnomusicology* 66, no. 1, 2022, pp. 51–80.
18. UNESCO. «Safeguarding and Promotion of Georgian Traditional Polyphony». Intangible Heritage Section, UNESCO. 2008.
URL: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00008>